

UDK: 32:316.7 (575.1)

Kamoliddin M. MIRZAAXMEDOV,
O'zbekiston Milliy universiteti professori, siyosiy fanlar doktori (DSc).
E-mail: k.siyosatshunos@gmail.com

TDTU professori, DSc X.Rajabov taqrizi asosida

SIYOSIY JARAYONLARNI BOSHQARISHNING MENEJMENT USULLARI

Аннотация

Mazkur maqolada siyosiy jarayonlarni boshqarishning zamonaviy menejment usullari, ularning nazariy-metodologik asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Siyosiy menejment, siyosiy qaror, siyosiy kommunikatsiya, siyosiy texnologiyalar, konfliktlarni boshqarish, raqamli boshqaruv, siyosiy samaradorlik.

МЕТОДЫ МЕНЕДЖМЕНТА УПРАВЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИМИ ПРОЦЕССАМИ

Аннотация

В статье анализируются современные методы менеджмента в управлении политическими процессами, их теоретико-методологические основы и практическое значение.

Ключевые слова: Политический менеджмент, политическое решение, политическая коммуникация, политические технологии, цифровое управление, политическая эффективность.

MANAGEMENT METHODS FOR GOVERNING POLITICAL PROCESSES

Annotation

This scientific article provides an in-depth analysis of the theoretical and methodological foundations and practical mechanisms of management approaches to contemporary political processes. The study examines the specific features of managing public policy, party building, communication processes, and electoral campaigns.

Key words: Political management, public policy, party management, political communications, electoral technologies, digital monitoring, political competition.

Kirish. Globallashuv, raqamli transformatsiya va siyosiy institutlar faoliyatining murakkablashib borishi sharoitida siyosiy menejment zamonaviy siyosiy fanning muhim tadqiqot obyektiga aylandi. Siyosiy menejment davlat hokimiyati va siyosiy institutlar faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan boshqaruv munosabatlari hamda texnologiyalari tizimini anglatadi. Uning asosiy vazifasi siyosat subyektlarining strategik maqsadlariga erishish uchun mavjud resurslardan oqilona foydalanish, siyosiy qarorlarni ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonlarini muvofiqlashtirishdan iborat. Bugun siyosatshunoslik doirasida shakllanayotgan zamonaviy bilimlar qatoriga strategik boshqaruv, institutsional muvofiqlashtirish, siyosiy kommunikatsiya, muzokara va mediatsiya, jamoatchilik fikrini o'rganish, ekspert-tahliliy faoliyat, raqamli monitoring, prognozlash va risklarni boshqarish kabi usullar siyosiy jarayonlarni boshqarishning muhim instrumentlariga aylanmoqda. Bundan shuni xulosa qilish mumkinki, siyosiy jarayonlarni boshqarish: tahlil; rejalashtirish; kommunikatsiya; muvofiqlashtirish; qaror qabul qilish; natijani baholash kabi siklik uzluksiz modelga aylanmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Siyosiy menejment tushunchasi XX asrning ikkinchi yarmida siyosiy marketing, siyosiy kommunikatsiyalar va davlat boshqaruvi sohalari rivojlanishi natijasida shakllandi. G'arb siyosatshunosligida mazkur tushuncha siyosiy jarayonlarni maqsadli tashkil etish, jamoatchilik fikrini shakllantirish va siyosiy qarorlarni amalga oshirish texnologiyalari bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Umuman olginda siyosiy jarayonlarni boshqarishning klassik nazariy asoslarini M.Veber, G.Lassuel, D.Iston, G.Almond va

Ch.Merriam kabi olimlarning tadqiqotlarida ko'rish mumkin. Siyosiy menejmentning nazariy asoslarini o'rganishda rus tadqiqotchilaridan biri A.I.Solovevning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Uning ta'kidlashicha, siyosiy menejment siyosiy jarayon ishtirokchilarining manfaatlarini muvofiqlashtirish hamda siyosiy qarorlarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishini ta'minlashga qaratilgan boshqaruv faoliyatidir [1]. G.V.Pushkaryova esa, uni siyosiy subyektlar tomonidan jamoatchilik ongi va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatish orqali siyosiy maqsadlarga erishish texnologiyalari majmuasi sifatida tavsiflaydi [2]. Pushkaryovanning yondashuvi siyosiy menejmentni faqat davlat boshqaruvining bir qismi sifatida emas, balki siyosiy maqsadlarga erishishga qaratilgan maxsus boshqaruv faoliyati sifatida tushunish imkonini beradi. Yana bir mutaxassis G.L.Kupryashin o'zining 2026-yilda e'lon qilgan tadqiqotida davlat boshqaruvi va siyosiy menejmentni ularning ta'sir obyekti, subyektlari va qo'llaniladigan boshqaruv vositalari nuqtai nazaridan farqlash zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, siyosiy menejment doirasiga siyosiy jarayonlarni boshqarish, siyosiy yetakchining sifatlarini mustahkamlash, elektoral legitimlikni shakllantirish kabi boshqaruv munosabatlari kiradi [3]. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirib shuni aytilish mumkinki, siyosiy jarayonlarni boshqarishga oid tadqiqotlar asosan uchta muhim konseptual yo'nalishda rivojlanganini ko'rish mumkin. Ular: 1) siyosiy boshqaruvning institutsional jihatlar; 2) siyosiy menejmentning amaliy texnologiyalari; 3) raqamli muhitda siyosiy boshqaruv va kommunikatsiyaning yangi shakllari.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot mavzusining nazariy-metodologik asosini siyosiy jarayonlarni tizimli,

institutsional va funksional tahlil qilish yondashuvlari tashkil etadi. Jumladan, siyosiy jarayonlarni boshqarishni yaxlit tizim sifatida tadqiq etishda tizimli yondashuv muhim ahamiyatga ega bo'lib, u siyosiy jarayonning subyektlari, institutlari, resurslari, boshqaruv qarorlari va natijalarini o'zaro bog'liq elementlar sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Siyosatshunos olim D.Istoning siyosiy tizim konsepsiyasida siyosiy tizimning "kirish", "chiqish" va "qayta aloqa" mexanizmlari orqali faoliyat ko'rsatishi asoslab berilgan [4]. Shuningdek, institutsional tahlil metodi siyosiy jarayonlarni boshqarishda ishtirok etuvchi subyektlarni va ularning vakolatlarini aniqlash uchun qo'llaniladi. Ushbu metod asosida davlat organlari, siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari, ekspert-tahlil markazlari va raqamli platformalarning siyosiy jarayonlarga ta'sir mexanizmlari tahlil qilinadi. Bunda har bir institutning siyosiy jarayondagi maqsadi, vakolati, resurslari, ta'sir vositalari va qarorlar qabul qilishdagi roli alohida ko'rib chiqiladi. Fikrimizcha, siyosiy jarayonlar murakkab, ko'p subyekтли va dinamik tizim bo'lganligi sababli ularni boshqarishda bitta universal metoddan foydalanishning imkoni cheklangan. Shu nuqtai nazardan funksional tahlil siyosiy boshqaruv usullarini ular bajaradigan vazifalarga ko'ra tasniflash va ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Siyosiy menejmentning amaliy ko'rinishlari turli mezonlarga ko'ra tasniflanadi. Ularning eng muhimlari quyidagilardir:

Davlat siyosati menejmenti. Davlat siyosati menejmenti muhim va murakkab ko'rinishlaridan biri bo'lib, davlat hokimiyati institutlari faoliyatini tashkil etish, siyosiy qarorlarni ishlab chiqish, jamiyatdagi turli ijtimoiy-siyosiy manfaatlarni muvofiqlashtirish hamda davlat siyosatining samaradorligini ta'minlashga qaratilgan boshqaruv munosabatlari va texnologiyalari tizimini anglatadi [5]. A.I.Solovyevning fikricha, siyosiy boshqaruvning samaradorligi davlat institutlarining jamiyat ehtiyojlariga moslashuv darajasi va siyosiy qarorlarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi bilan belgilanadi. Davlat siyosati menejmentining asosiy maqsadi davlat hokimiyatining barqarorligi va samaradorligini ta'minlash, jamiyat rivojini strategik ustuvor yo'nalishlarini belgilash hamda davlat va fuqarolar o'rtasidagi ishonchli munosabatlarni shakllantirishdan iborat [6]. Shu nuqtai nazardan mazkur boshqaruv turi nafaqat davlat apparatining ichki faoliyatini, balki davlatning tashqi siyosiy faoliyati hamda xalqaro munosabatlardagi ishtirokini ham qamrab oladi. Siyosiy qarorlarni qabul qilish va amalga oshirish davlat siyosati menejmentning markaziy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda ekspert tahlillari, sotsiologik tadqiqotlar, jamoatchilik fikri monitoringi va siyosiy prognozlash usullaridan foydalaniladi. Natijada qarorlarning ijtimoiy samaradorligi va amaliy ahamiyati oshadi.

Ijtimoiy manfaatlarni muvofiqlashtirish davlat siyosati menejmentining asosiy funksiyalaridan biridir. Jamiyatda turli ijtimoiy qatamlar, siyosiy partiyalar, nodavlat tashkilotlar va fuqarolik institutlarining manfaatlari mavjud bo'lib, ular o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash davlatning muhim vazifasidir. Bu vazifa siyosiy muzokaralar, ijtimoiy sheriklik va konsensus mexanizmlari orqali amalga oshiriladi. Davlat siyosati menejmenti siyosiy risklar va inqirozlarni boshqarishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Siyosiy beqarorlik, ijtimoiy norozilik yoki tashqi siyosiy tahdidlar sharoitida davlat institutlarining tezkor va samarali harakat qilishi - siyosiy tizim barqarorligini saqlab qolish imkonini beradi. Shuning uchun zamonaviy davlat boshqaruvida risklarni baholash va inqirozlarni boshqarish texnologiyalari keng qo'llanilmoqda.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar rivoji davlat siyosati menejmenti mazmuni va mexanizmlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Elektron hukumat tizimlari, raqamli davlat xizmatlari, onlayn murojaat platformalari va ochiq ma'lumotlar siyosati davlat boshqaruvining samaradorligi va shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada, davlat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarning yangi interaktiv modelini ishlab chiqish extiyoji ortmoqda.

Partiyaviy menejment. Partiyaviy menejment siyosiy menejmentning muhim tarkibiy qismi bo'lib, siyosiy partiyalarning tashkil etilishi, faoliyat yuritishi, rivojlanishi va elektoral raqobat sharoitida samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlashga qaratilgan boshqaruv munosabatlari hamda texnologiyalari tizimini ifodalaydi. Siyosiy partiyalar demokratik siyosiy tizimning asosiy institutlaridan biri hisoblanganligi sababli ularning faoliyatini samarali tashkil etish masalasi siyosiy menejment nazariyasida alohida o'rin tutadi [7]. Zamonaviy siyosatshunoslikda partiyalar nafaqat muayyan ijtimoiy guruhlar manfaatlarining ifodachisi, balki siyosiy qarorlarni ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qaraladi. Shu bois partiyaviy menejment siyosiy kompaniyalarni boshqarishning maxsus sohasi sifatida shakllangan. Nemis sotsiologi va siyosatshunosi Maks Veber siyosiy partiyalarni hokimiyat uchun kurash olib boruvchi tashkilotlar sifatida tavsiflab, ularning samaradorligi tashkiliy boshqaruv darajasiga bog'liq ekanligini ta'kidlagan [8]. Partiyaviy menejmentning tashkiliy jihatlarni o'rganishda institutsional yondashuv muhim o'rin tutadi. Mazkur yondashuv partiyani muayyan qoidalar, normalar, ichki munosabatlar va qaror qabul qilish mexanizmlariga ega bo'lgan siyosiy institut sifatida ko'radi. Italiyalik siyosatshunos Jovanni Sartori partiyaviy tizimlarni tahlil qilar ekan, siyosiy partiyalarning barqarorligi va ta'sirchanligi ularning tashkiliy salohiyati hamda institutsionallashuv darajasi bilan belgilanishini asoslab bergan [9].

Partiyaviy menejmentning muhim yo'nalishlaridan biri - kadrlar boshqaruvidir. Siyosiy partiyaning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning inson resurslariga bog'liq bo'lib, partiya faollarini tayyorlash, siyosiy liderlarni shakllantirish va professional siyosatchilar zaxirasini yaratish muhim vazifalardan hisoblanadi. Shu bois zamonaviy partiyalar maxsus o'quv dasturlari, siyosiy maktablar va liderlikni rivojlantirish mexanizmlariga katta e'tibor qaratishi zarur.

Partiyaviy menejmentda siyosiy marketing alohida ahamiyatga ega. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab siyosiy partiyalar saylovchilar bilan munosabatlarni boshqarishda marketing texnologiyalaridan foydalana boshladilar. Siyosiy marketing partiyaning g'oyalari, dasturlari va liderlarini jamoatchilik ehtiyojlariga mos ravishda taqdim etish, saylovchilar fikrini o'rganish va siyosiy kommunikatsiyalarni tashkil etish jarayonini anglatadi. Xulosa qilib aytganda, partiyaviy menejment zamonaviy siyosiy boshqaruvning muhim sohasi bo'lib, siyosiy partiyalarning tashkiliy samaradorligini oshirish, strategik rivojlanishini ta'minlash va elektoral raqobatda ustunlikka erishish mexanizmlarini o'rganadi.

Siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti. Zamonaviy siyosiy jarayonlarda kommunikatsiya davlat, siyosiy institutlar, partiyalar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni ta'minlovchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Axborot jamiyati sharoitida siyosiy hokimiyatning legitimligi, jamoatchilik qo'llab-quvvatlashi va siyosiy qarorlarning samaradorligi ko'p jihatdan kommunikatsion jarayonlarning qanday tashkil etilganligiga bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti siyosiy menejmentning muhim tarkibiy qismi bo'lib, siyosiy axborot oqimlarini boshqarish,

jamoatchilik bilan muloqot strategiyalarini ishlab chiqish va siyosat subektlari imijini shakllantirish jarayonlarini o'rganadi.

Siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti - bu siyosat subektlari (davlat organlari, siyosiy partiyalar, liderlar, jamoat tashkilotlari)ning maqsadli auditoriyalar bilan samarali axborot almashinuvini tashkil etish, boshqarish va nazorat qilishga qaratilgan amaliy faoliyat tizimidir. Unda axborotni ishlab chiqish, tarqatish, qabul qilish va jamoatchilik reaksiyasini tahlil qilish jarayonlari muhim o'rin tutadi. Siyosiy kommunikatsiya nazariyasining klassik asoslarini amerikalik siyosatshunos Garold Lassuel ishlab chiqqan bo'lib, u kommunikatsiya jarayonini "kim, nima haqida, qaysi kanal orqali, kimga va qanday ta'sir bilan aytmogda?" degan besh elementli model orqali tushuntirgan. Mazkur model siyosiy kommunikatsiyalarni boshqarish va tahlil qilishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi [10]. Siyosiy kommunikatsiyalar menejmentida asosiy e'tibor nafaqat axborot yetkazishga, balki uni strategik boshqarishga qaratiladi. Bunda siyosiy subyektning maqsadi, auditoriya xususiyatlari, axborot vositalari va jamoatchilik fikrining holati hisobga olinadi. Zamonaviy siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti siyosiy marketing, jamoatchilik bilan aloqalar (PR), ommaviy axborot vositalari boshqaruvi, raqamli kommunikatsiyalar va siyosiy imij texnologiyalarini o'z ichiga oladi. Siyosiy partiyalar va yetakchilar jarayonlarida o'z dasturlarini targ'ib qilish, elektoral guruhlar bilan munosabat o'rnatish va raqobat muhitida o'z pozitsiyalarini mustahkamlash uchun kommunikatsion strategiyalardan foydalanadilar.

Siyosiy kampaniyalar menejmenti. Zamonaviy siyosiy jarayonlarda siyosiy kampaniyalar jamiyat va siyosiy institutlar o'rtasidagi munosabatlarni shakllantiruvchi muhim mexanizmlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, demokratik siyosiy tizimlarda saylovlar nafaqat hokimiyatni shakllantirish vositasi, balki turli siyosiy kuchlar o'rtasidagi raqobat, jamoatchilik fikrini ifodalash va siyosiy manfaatlarni muvofiqlashtirish maydoni sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, siyosiy kampaniyalar menejmenti siyosiy menejmentning muhim yo'nalishi bo'lib, siyosiy maqsadlarga erishish uchun inson, axborot, tashkiliy va kommunikatsion resurslarni rejalashtirish, tashkil etish va boshqarish jarayonini anglatadi. Siyosiy kampaniyalar menejmenti tushunchasi XX asrning ikkinchi yarmida siyosiy raqobatning kuchayishi, saylov texnologiyalarining professionallashuvi va ommaviy kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi natijasida shakllandi. Uning asosiy mazmuni muayyan siyosiy maqsadga erishish uchun strategik rejalashtirilgan harakatlar tizimini ishlab chiqish va amalga oshirishdan iborat. Siyosiy kampaniya saylovda g'alaba qozonish, siyosiy partiya nufuzini oshirish,

Siyosiy menejment ko'rinishlarining qiyosiy tahlili

Ko'rinishi	Obyekti	Maqsadi	Texnologiyalar
Strategik siyosiy menejment	Siyosiy strategiya	Uzoq muddatli maqsadlarga erishish	SWOT tahlil, prognozlash
Saylov menejmenti	Saylov jarayoni	Saylovda muvaffaqiyatga erishish	Targ'ibot, elektoral tahlil
Partiyaviy menejment	Siyosiy partiyalar	Partiya samaradorligini oshirish	Tashkiliy boshqaruv, kadrlar siyosati
Siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti	Axborot oqimlari	Jamoatchilik bilan aloqa o'rnatish	PR, media texnologiyalar
Siyosiy marketing menejmenti	Siyosiy brend	Siyosiy dasturlarni ilgari surish	Reklama, segmentatsiya

Zamonaviy siyosiy tizimlarda siyosiy menejment faqatgina siyosiy maqsadlarga erishish vositasi emas, balki siyosiy barqarorlikni ta'minlash, davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni uyg'unlashtirish hamda fuqarolarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini kengaytirish mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda. U siyosiy subyektlarga o'z

muayyan qarorni jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanishiga erishish yoki siyosiy lider imijini shakllantirish kabi vazifalarni qamrab olishi mumkin. Rossiyalik siyosatshunoslar Y.B.Malkin va Y.B.Suchkov siyosiy kampaniyani saylovchilar ongi va siyosiy xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan tashkiliy, axborot va kommunikatsion chora-tadbirlar tizimi sifatida ta'riflaydilar. Ular siyosiy kampaniya muvaffaqiyati uning aniq maqsadlarga asoslangan rejasi, resurslardan samarali foydalanish va saylovchilar bilan to'g'ri kommunikatsiya o'rnatish qobiliyatiga bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar [11].

Siyosiy kampaniyalar menejmentining birinchi va eng muhim bosqichi - strategik rejalashtirish hisoblanadi. Ushbu jarayonda siyosat subyektining asosiy maqsadi, saylov muhiti, raqobatchilar imkoniyatlari, ijtimoiy kayfiyat va elektoral guruhlarining xususiyatlari tahlil qilinadi. Samarali strategiya ishlab chiqish uchun siyosiy kuchlar jamiyatdagi asosiy muammolarni aniqlashi, saylovchilarning ehtiyojlarini o'rganishi va o'z siyosiy takliflarini ularga mos ravishda shakllantirishi zarur. Siyosiy kampaniyalarni boshqarishda elektoral tahlil muhim ahamiyat kasb etadi. Elektoral menejment saylovchilarning ijtimoiy-demografik tarkibi, siyosiy qarashlari, qadriyatlar va xulq-atvorini o'rganishga asoslanadi. Bu jarayonda sotsiologik so'rovlar, fokus-gruppalar, statistik tahlil va raqamli ma'lumotlardan foydalaniladi. Elektoral tahlil siyosiy subyektga qaysi ijtimoiy guruhlar bilan qanday shaklda muloqot qilish kerakligini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, siyosiy kampaniyalar menejmenti zamonaviy siyosiy boshqaruvning kompleks yo'nalishi bo'lib, strategik rejalashtirish, elektoral tahlil, siyosiy kommunikatsiya, marketing texnologiyalari, imij boshqaruvi va raqamli vositalarni o'zida birlashtiradi. Uning asosiy vazifasi siyosat subektlari va jamiyat o'rtasida samarali munosabat o'rnatish, siyosiy maqsadlarga erishish va raqobat muhitida ustunlikni ta'minlashdan iborat. Zamonaviy siyosiy tizimlarda siyosiy kampaniyalarni professional boshqarish demokratik raqobatning muhim sharti va siyosiy menejmentning strategik vositasi hisoblanadi.

Xulosa va takliflar.

Siyosiy menejmentning ko'rinishlari zamonaviy siyosiy boshqaruv tizimining mazmungan murakkab va ko'p darajali xususiyatini ifodalaydi. Uning turli shakllari - strategik siyosiy menejment, saylov menejmenti, partiyaviy menejment, siyosiy kommunikatsiyalar menejmenti, siyosiy marketing, liderlik menejmenti hamda siyosiy konfliktlarni boshqarish menejmenti - yagona maqsad, ya'ni siyosiy jarayonlarni samarali tashkil etish va boshqarish vazifasi atrofida birlashadi.

imkoniyatlarini baholash, tashqi va ichki siyosiy muhitni tahlil qilish, mavjud resurslarni samarali taqsimlash va strategik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, siyosiy menejmentni zamonaviy siyosiy tizimlarning "strategik boshqaruv arxitekturasini" sifatida baholash mumkin. U siyosiy subyektlarning maqsadlarini aniq belgilash, siyosiy resurslarni

oqilona boshqarish, jamoatchilik ishonchini mustahkamlash va siyosiy qarorlarning legitimligini ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Соловьев А.И. Политология: политическая теория, политические технологии. -М.: Аспект Пресс, 2020. -с. 418-423.
2. Пушкарёва Г.В. Политический менеджмент. -М.: КНОРУС, 2022. -с. 41-57.
3. Купряшин Г.Л. Государственное управление и политический менеджмент: взаимодействие сфер, факторов и акторов // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. -М., 2026. Vol. 28. No. 1 -с. 40-58.
4. Истон Д. Политическая система // Политология: хрестоматия / сост. Б.А.Исаев. -СПб.: 2006. -с. 274-285.
5. Дегтярев А.А. Политический менеджмент: учебник. -М.: Юрайт, 2021. – 311 с.
6. Пушкарёва Г.В. Политический менеджмент. -М.: КНОРУС, 2022. -256 с.
7. Мельвиль А.Ю., Ильин М.В. Политология. -М.: Проспект, 2022. -624 с.
8. Вебер М. Политика как призвание и профессия. -М.: АСТ, 2020. -320 с.
9. Sartori G. Parties and Party Systems: A Framework for Analysis - Cambridge: Cambridge University Press, 1976. -p. 24-35.
10. Lasswell H.D. The Structure and Function of Communication in Society. // The Communication of Ideas. -New York: Harper & Brothers, 1948. -p. 37-51.
11. Малкин Е.Б., Сучков Е.Б. Основы избирательных технологий и партийного строительства. -М.: Русская панорама, 2003. -с. 25-45.